

การประยุกต์ใช้หลักธรรมในมังคลัตถทีปนี
เพื่อการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม*

APPLICATION OF DHAMMA IN MANGGALATTHATIPANI
FOR LIVING IN THE FACE OF LOKADHAMMA

พระมหาธีระวัฒน์ ธิติโชติ (กมลวิบูลย์)¹, จุมพล สุยะดี², พระมหาภากร สิริภทโท (ศิริสวัสดิ์โลก)³
และ ทิวา สุขุม⁴

Phramaha Theerawat Thitichoti (Kamoonviboon)¹, Jumpol Suyata²

Phramaha Phakron Siripatto (Sirisawatdilok)³ and Tiwa Sukkhum⁴

¹⁻⁴คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย

¹⁻⁴Faculty of Humanities, Mahamakut Buddhist University, Thailand

E-mail: Jumpolsuyata@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการ นำเสนอการประยุกต์ใช้หลักธรรมในมังคลัตถทีปนีเพื่อการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม จากการศึกษาพบว่า ในมังคลัตถทีปนี หลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม ปรากฏอย่างเด่นชัด 3 หลักธรรม คือ 1) ขันติธรรม 2) โยนิโสมนสิการ และ 3) ไตรลักษณ์ ในการอธิบายมงคลข้อที่ว่าด้วยขันติ และมงคลข้อที่ว่าด้วยอโสกจิต พระสิริมังคลาจารย์ได้พรรณนาขันติธรรมโดยยกนิทานเรื่องขันตีวาที่ดาบสมาประกอบการอธิบาย ส่วนในเรื่องของโยนิโสมนสิการ ท่านได้อธิบายโดยยกเรื่องพระเจ้าฆตราช มาเป็นนิทานอุทาหรณ์ และในเรื่องไตรลักษณ์ ท่านได้นำเรื่องของชนทั้ง 5 ที่สามารถใช้เป็นตัวอย่งในการพิจารณาไตรลักษณ์มาประกอบการอธิบาย

กล่าวโดยสรุป การเผชิญกับโลกธรรม 8 ประการ ตามแนวสารถะของมังคลัตถทีปนี ควรใช้หลักธรรม 3 ประการ คือ ขันติธรรม ความอดทนอดกลั้น โยนิโสมนสิการ การพิจารณาโดยอุบายวิธีที่แยบคาย และการพิจารณาไตรลักษณ์ มองเห็นความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่

* Received 11 November 2024; Revised 9 December 2024; Accepted 12 December 2024

ตัวตน โดยนำโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ในการรับมือกับโลกธรรมฝ่ายดี คือ มีลาภ มียศ สุข สรรเสริญ และการนำขันติธรรมและการพิจารณาไตรลักษณ์มาประยุกต์ใช้ในการรับมือกับโลกธรรมฝ่ายเสื่อม คือ หมดลาภ หมดยศ ทุกข์ และนินทา ซึ่งจะสามารถช่วยให้เผชิญหน้ากับโลกธรรมทั้งฝ่ายดีและฝ่ายเสื่อมได้อย่างมีสติและดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสงบสุข

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้หลักธรรม, มงคลัตถทีปนี, โลกธรรม

Abstract

This article is an academic piece presenting the application of principles from the Maṅgalatthadīpanī for living when facing worldly conditions. The study found that in the Maṅgalatthadīpanī, three principles that can be applied in life when facing worldly conditions are clearly evident: 1) Kanti (patience), 2) Yonisomanasikara (wise attention), and 3) Tilakkhana (three characteristics). In explaining the auspiciousness related to Kanti and the auspiciousness related to Asoka (absence of sorrow), the author described Kanti by referencing the story of Kanti Vati and the sword. Regarding Yonisomanasikara, the author explained it using the story of King Khatthaka as a cautionary tale. For Tilakkhana, the author used the story of the five types of people as examples for explaining the three characteristics.

In summary, facing the eight worldly conditions according to the essence of the Maṅgalatthadīpanī, one should apply three principles: Kanti (patience), Yonisomanasikāra (wise consideration), and the Three Characteristics (impermanence, suffering, non-self). Yonisomanasikāra should be applied to deal with the favorable worldly conditions, such as gain, status, happiness, and praise, while Kanti and the Three Characteristics should be applied to deal with the unfavorable worldly conditions, such as loss, disgrace, suffering, and blame.

By facing both favorable and unfavorable worldly conditions mindfully, one can live a peaceful life.

Keywords: Application of Dhamma the values, Maṅgalatthadīpanī; Lokadhamma

บทนำ

โลกธรรม 8 ประการ ได้แก่ มีลาภ เสื่อมลาภ มียศ เสื่อมยศ สรรเสริญ นินทา สุขและทุกข์ ซึ่งเป็นความจริงเกี่ยวกับโลกที่มนุษย์ทุกคนต้องพบเจอ โดยไม่สามารถหลีกเลี่ยงไปได้ ในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย อัฐกนิบาต ปิณณาสกั เมตตาวรรคที่ 1 โลกธรรมสูตร (ที.ปา.(ไทย). 11/337/229) อธิบายความหมายของโลกธรรมไว้ว่า ชื่อว่า โลกธรรม เพราะเป็นธรรมของโลก ผู้คนพ้นจากโลกธรรมเหล่านี้ไม่มี แม้พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ยังคงต้องประสบพบเจอ

พระธรรมปิฎก (ประยูร ธมฺมปุตฺโต) ได้อธิบายความหมายของโลกธรรมไว้ในพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรมไว้ว่า โลกธรรม คือ ธรรมดาของโลก, เรื่องของโลก, ความเป็นไปตามคติธรรมซึ่งหมุนเวียนมาหาสัตว์โลกและสัตว์โลกก็หมุนเวียนตามมันไป (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 217) สอดคล้องกับที่พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้ให้ความหมายของโลกธรรมไว้ในหนังสือคำวัตว่า โลกธรรม แปลว่า เรื่องของโลก, ธรรมดาของโลก สิ่งที่มีอยู่ประจำในโลกล้วนไม่มีใครหลีกเลี่ยงไปได้ ไม่ว่าจะต้องการหรือไม่ก็ตาม (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2548: 847) กล่าวโดยสรุป โลกธรรม จึงหมายถึง เรื่องของโลก สิ่งที่เกิดขึ้นเป็นธรรมดาของโลก หรือสิ่งที่มีอยู่ประจำในโลก ล้วนไม่มีใครหลีกเลี่ยงไม่ได้ สัตว์โลกย่อมประสบพบเจอ ถึงจะต้องการหรือไม่ต้องการก็ตาม

โลกธรรมแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นฝ่ายอิฏฐารมณ์หรือฝ่ายดี เป็นที่พอใจ เป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ อีกฝ่ายหนึ่งเป็นโลกธรรมฝ่ายอนิฏฐารมณ์หรือฝ่ายเสื่อม ไม่เป็นที่พอใจ ไม่เป็นที่ปรารถนาของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ไม่มีบุคคลใดปรารถนาที่จะให้เกิดขึ้นกับตน เพราะเมื่อ

โลกธรรมฝ่ายเสื่อมเข้ามาครอบงำ ผู้ประสบพบเจอก็ได้รับแต่ความทุกข์และจิตใจย่อมเศร้าหมอง

ในสภาพสังคมในปัจจุบัน ผู้คนต่างพากันมุ่งตามหาความสำเร็จ คือโลกธรรมฝ่ายดี จนลืมพิจารณาโลกธรรมฝ่ายเสื่อมว่า เมื่อมีลาภก็เสื่อมจากลาภ เมื่อมียศก็สามารถถูกถอดจากยศได้ เมื่อมีคนสรรเสริญก็มีคนนินทาได้ เมื่อมีความสุขก็ย่อมมีความทุกข์ได้ หากโลกธรรม 8 ประการนี้เกิดขึ้นแล้ว เราสามารถวางใจให้เป็นกลาง ไม่หลงไหลไปตามอารมณ์ของโลกธรรม ไม่สะทกสะท้านต่อโลกธรรม ชีวิตก็ย่อมจะมีแต่ความสงบสุขเป็นไปตามเป้าหมายทางพระพุทธศาสนา ซึ่งปรากฏอยู่ในมงคลสูตรข้อที่ว่า จิตของผู้ใดอันโลกธรรมทั้งหลายถูกต้องแล้ว ย่อมไม่หวั่นไหว ไม่เศร้าโศก ปราศจากอริ เป็นจิตเกษม (คณะกรรมการแผนกตำราและวิชาการ. 2558: มงคลสูตรที่ปณีแปล เล่ม 1) โดยหลักธรรมข้อนี้ พระสิริมงคลจารย์ได้อธิบายในมงคลสูตรที่ปณี

ลักษณะเด่นของมงคลสูตรที่ปณี

มงคลสูตรที่ปณี คัมภีร์อธิบายความมงคลสูตรที่มาจากขุททกปาฐะ และสุตตนิบาต ขุททกนิกายพระสุตตันตปิฎก โดยมุ่งแสดงสาระสำคัญของมงคลสูตรอย่างละเอียดลึกซึ้ง เป็นผลงานวรรณกรรมบาลีชิ้นเอกของพระสิริมงคลจารย์ ปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาของไทย แต่งเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2๐67 (พระมหาจุมพล สุยะติยะ, 2564: 2๐3) ท่านได้อธิบายขยายความของมงคล 38 ประการ ตามแนวอรรถวรรณนา มีการนำเอานิทานชาดก นิทานธรรมบท หรือเรื่องราวที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาประกอบการอธิบายเป็นจำนวนมาก ใช้ง่าย ๆ ที่ทำให้คนทั่วไปได้เข้าใจ และสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรมมีเนื้อหาสาระสำคัญที่มุ่งนำเสนอแนวทางการใช้ชีวิตที่มีประโยชน์ต่อตนเองและคนรอบข้าง ซึ่งเป็นความหมายของมงคลที่ผู้แต่งคัมภีร์ต้องการจะสื่อถึง บอกให้ทราบถึงสิ่งที่จะทำให้ชีวิตบรรลุถึงความสมบูรณ์หรือความยั่งยืนตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต สามารถนำมาใช้ในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน เพื่อสร้างความเป็นมงคลให้เกิดขึ้นกับชีวิตของตนเองและครอบครัว

มังคลัตถที่ปนีมีลักษณะเด่นของการนำเสนอเนื้อหา 2 ประการ คือ 1) การยกนิทานอุทาหรณ์จำนวนมากมาแสดง และ 2) การอธิบายความเป็นลำดับสอดคล้องกับหลักอาศรม 4 ของพรหมณ์

1) การยกนิทานอุทาหรณ์จำนวนมากมาแสดง นับเป็นจุดเด่นในการแต่งมังคลัตถที่ปนี การที่ผู้แต่งได้ค้นคว้าและนำนิทานอุทาหรณ์เข้ามาประกอบการอธิบายหัวข้อธรรมแต่ละหัวข้อได้อย่างน่าติดตาม โดยรวบรวมนิทาน ตัวอย่าง ภาชิตในพระไตรปิฎก อรรถกถา และ คัมภีร์ต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องมงคลแต่ละข้อมา เสนอประกอบเป็นจำนวนมาก ยกตัวอย่างเช่น ในการอธิบายมงคลข้อที่ 3 ปุชากถา ว่าด้วยการบูชาสิ่งที่ควรบูชา มีการใช้นิทานมาประกอบการอธิบายจำนวน 13 เรื่อง ดังตาราง 1

กล่าวด้วย	นิทานประกอบ
3. ปูชา ว่าด้วยการบูชาสิ่งที่ควรบูชา	<ol style="list-style-type: none"> 1. สุนนมาลาการ 2. พระสุธาปิยเถระ 3. โกสาคคีเทพธิดา 4. นางปัญจปาปา 5. นางปทุมวดี 6. หญิง 4 คน 7. ลาชเทพธิดา 8. พรหมณ์ลุงของพระสารีบุตร 9. พระติสสเถระ 10. พระอัสสฬตถเถระ 11. พระเจ้าอชาตศัตรูบูชาพระเทวทัต 12. สัตว์ชีวมานพ 13. ปริพาชกผู้ยกย่องแพะ

ตารางที่ 1 ตัวอย่างนิทานในปุชากถา ว่าด้วยการบูชาสิ่งที่ควรบูชา

จากตัวอย่างที่ยกมา จะเห็นได้ว่า นิทานอุทาหรณ์ในมงคลข้อ 3 มีการยกเรื่องราวมาประกอบการอธิบายมงคลจำนวน 13 เรื่อง การใช้นิทานมาช่วยอธิบายขยายความเป็นวิธีเขียนงานที่พระสิริมังคลาจารย์ใช้ในการอธิบายเนื้อหาธรรมที่ลึกซึ้งและยากต่อการทำความเข้าใจ เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการทำความเข้าใจ

2) การอธิบายความเป็นลำดับสอดคล้องกับหลักอาศรม 4 ของพรหมณ์ มีความคล้ายคลึงกันในการจัดลำดับช่วงวัย หน้าที่และจุดมุ่งหมาย โดยสามารถจำแนกได้ตามแนวทางของการดำเนินชีวิตตามหลักมงคล 38 ประการ มีจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงวัยที่คล้ายกัน ดังนี้

ในสังคมของชาวอินเดียอารยัน สมัยพระเวท (ประมาณ 1,500 - 5,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช) มีระเบียบปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตในแต่ละช่วงวัยของชีวิต เรียกว่า อาศรม สำหรับผู้อยู่ในวรรณะพรหมณ์จะต้องยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ทุกอาศรม ส่วนผู้อยู่ในวรรณะกษัตริย์และวรรณะไวยสยะ (หรือแพศย์) มักยึดถือปฏิบัติเพียง 2 อาศรมแรก ในบรรดาอาศรมที่มีอยู่ทั้งหมด 4 อาศรม ได้แก่

1. อาศรมพรหมจรรย์ ผู้ปฏิบัติตนอยู่ในอาศรมนี้เรียกว่า พรหมจารี มีหน้าที่ศึกษาพระเวท รักษาพรหมจรรย์ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ไม่แปดเปื้อนด้วยเมถุนธรรมทั้งกาย วาจา และใจ ยังชีพด้วยการภิกขาจารและมีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้ครู

2. อาศรมคฤหัสถ์ ภายหลังจากที่ได้ศึกษาพระเวทแบบมุขปาฐะและสามารถท่องจำพระเวทจนขึ้นใจ อยู่ในสำนักของครูจนกลายเป็นบัณฑิตคือผู้สำเร็จการศึกษาแล้ว ครูก็จะอนุญาตให้ศิษย์ผู้นั้นกลับสู่ตระกูลของตนเพื่อดำเนินชีวิตเป็นคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน

3. อาศรมวานปรีสถ์ หลังจากที่ได้ใช้ชีวิตครองเรือนจนเริ่มย่างเข้าสู่วัยชรา เกิดมีความรู้สึกเบื่อหน่ายในโลกียวิสัยเพราะมองเห็นโทษภัยของชีวิต จึงเห็นเป็นเวลาสมควรที่จะต้องละทิ้งครอบครัวและบ้านเรือน ออกบวชเพื่อแสวงหาอุบายวิธีที่จะทำให้ตนสามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสาร

4. อาศรมสันนยาสี หลังจากที่ได้เรียนรู้หนทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวัฏสงสาร และได้พากเพียรฝึกฝนปฏิบัติตนตามหนทางที่ได้เรียนรู้มา ผู้อยู่ในอาศรมสันนยาสา อาจใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเพื่อจะบำเพ็ญประโยชน์ สงเคราะห์ชาวโลก เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตและ

ถ่ายทอดพรหมวิทยาให้แก่ผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะหลุดพ้นจากวัฏสงสารต่อไป (วิโรจน์ อินทนนท์, 2542: 32)

หลักธรรมในมัจฉลัตถทีปนี เริ่มต้นด้วยการรู้จักเข้าสู่สังคมา อธิบายความเป็นลำดับมาจนถึงความเป็นผู้ไม่หวั่นไหวในเมื่อถูกโลกธรรมกระทบ เหมาะกับการนำไปดำเนินชีวิตตั้งแต่ช่วงวัยต้น ไปจนถึงวัยผู้ใหญ่ และจบจนเข้าสู่วัยชรา สอดคล้องกันกับหลักอาศรม 4 ของพรหมณ์ ซึ่งมีช่วงวัยของการใช้ชีวิตที่สอดคล้องกันถึงแม้จะมีจุดมุ่งหมายที่ต่างกันก็ตาม โดยสามารถเปรียบเทียบได้ดังนี้

อาศรมที่ 1 อาศรมพรหมจรรย์มีหน้าที่ศึกษาพระเวท รักษาพรหมจรรย์ และมีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้ครู มีจุดมุ่งหมายเพื่อรักษาตนให้บริสุทธิ์ ไม่แปดเปื้อนด้วยเมถุนธรรมทั้งกาย วาจา และใจ หลักการในอาศรมพรหมจารีสอดคล้องกันกับการดำรงตนตามมงคลสูตร 10 ประการแรก กล่าวคือ

อาศรมแบบพรหมณ์	หลักการดำเนินชีวิตในมงคลสูตร
อาศรมที่ 1 อาศรมพรหมจารี มีหน้าที่ศึกษาพระเวท รักษาพรหมจรรย์ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ไม่แปดเปื้อนด้วยเมถุนธรรมทั้งกาย วาจา และใจ ยังชีพด้วยการภิกขาจาร และมีหน้าที่ปรนนิบัติรับใช้ครู	<ol style="list-style-type: none"> 1. ไม่คบคนพาล 2. คบบัณฑิต 3. บูชาคนที่ควรบูชา 4. อยู่ในประเทศที่เหมาะสม 5. มีบุญที่ได้ทำไว้ในอดีต 6. ตั้งตนในทางที่ถูกต้อง 7. หมั่นศึกษาเล่าเรียน 8. มีศีลปะ 9. มีวินัย 10. พุดจาไฟเราะ

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบอาศรมพรหมจรรย์กับมงคล 10 ประการ

หลักการในมงคล 10 ประการแรก เช่น การไม่คบคนพาล การคบบัณฑิต การบูชาผู้ควรบูชา เมื่อเทียบกับหลักการดำเนินชีวิตของอาศรมพรหมจรรย์แล้วพบว่า มีจุดมุ่งหมายที่คล้ายกัน คือ การปูพื้นฐานด้านความรู้และคุณธรรมในการใช้ชีวิตสำหรับบุคคลในช่วงวัยต้น

อาศรมที่ 2 อาศรมคฤหัสถ์ ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาแล้ว ผู้นั้นจะกลับสู่ตระกูลของตนเพื่อดำเนินชีวิตเป็นคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน ถือเป็นช่วงวัยของการประกอบหน้าที่การทำงานและดำเนินชีวิตให้มีความมั่นคง มีหน้าที่ดูแลครอบครัวและบุพการี มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างครอบครัวที่ดีและเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม หลักการในอาศรมคฤหัสถ์มีความสอดคล้องกับการดำรงตนตามมงคลสูตร 15 ประการ ตามตาราง 3 ดังนี้

อาศรมแบบพราหมณ์	หลักการดำเนินชีวิตในมงคลสูตร
อาศรมที่ 2 อาศรมคฤหัสถ์ ภายหลังจากที่ได้ศึกษาพระเวทแบบมุขปาฐะและสามารถท่องจำพระเวทจนขึ้นใจ อยู่ในสำนักของครูจนกลายเป็นบัณฑิตคือผู้สำเร็จการศึกษาแล้ว ครูก็จะอนุญาตให้ศิษย์ผู้นั้นกลับสู่ตระกูลของตนเพื่อดำเนินชีวิตเป็นคฤหัสถ์หรือผู้ครองเรือน	11. เลี้ยงดูมารดาบิดา 12. เลี้ยงดูบุตร 13. เลี้ยงดูภรรยา 14. ทำงานไม่คั่งค้าง 15. นำเพ็ญทาน 16. ประพฤติธรรม 17. ช่วยเหลือญาติ 18. ทำงานไม่มีโทษ 19. ไม่ทำความชั่ว 20. สारวมจากการตีน้ำเมา 21. ไม่ประมาท 22. มีสัมมาคารวะ 23. ความนอบน้อมถ่อมตน 24. มีความสันโดษ 25. มีความกตัญญู

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบอาศรมคฤหัสถ์กับมงคล 15 ประการ

หลักการในมงคล 15 ประการ เช่น การเลี้ยงดูมารดาบิดา การเลี้ยงดูบุตร การเลี้ยงดูภรรยา เมื่อเทียบกับหลักการดำเนินชีวิตของคฤหัสถ์พบว่า มีจุดมุ่งหมายที่คล้ายกัน คือ การ

สร้างความมั่นคงของชีวิตและความเจริญของคุณธรรมในการใช้ชีวิต เหมาะสำหรับบุคคลในวัย
ครองเรือนที่เรียกว่า มัชฌิมวัย

อาศรมที่ 3 อาศรมวานปรีสถ์ เมื่อเริ่มย่างเข้าสู่วัยชรา ผู้ครองเรือน ย่อมมีความรู้สึก
เบื่อหน่ายใน โลกียวิสัย เพราะมองเห็นโทษภัยของชีวิต เป็นเวลาสมควรที่จะต้องละทิ้ง
ครอบครัวและบ้านเรือน มีหน้าที่ออกบวช โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาความรู้และอุบายวิธีที่
จะทำให้ตนสามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสาร หลักการในอาศรมวานปรีสถ์มีความสอดคล้องกับ
การดำรงตนตามมงคลสูตร 5 ประการ ตามตาราง 4 ดังนี้

อาศรมแบบพราหมณ์	หลักการดำเนินชีวิตในมงคลสูตร
อาศรมที่ 3 อาศรมวานปรีสถ์ หลังจากที่ได้ใช้ ชีวิตครองเรือนจนเริ่มย่างเข้าสู่วัยชรา เกิดมี ความรู้สึกเบื่อหน่ายในโลกียวิสัยเพราะ มองเห็นโทษภัยของชีวิต จึงเห็นเป็นเวลา สมควรที่จะต้องละทิ้งครอบครัวและบ้านเรือน ออกบวชเพื่อแสวงหาอุบายวิธีที่จะทำให้ตน สามารถหลุดพ้นจากวัฏสงสาร	26. พังธรรมตามกาล 27. มีความอดทน 28. เป็นคนว่าง่ายสอนง่าย 29. พบปะสมณะ 30. สนทนาธรรมตามกาล

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบอาศรมวานปรีสถ์กับมงคล 5 ประการ

หลักการในมงคล 5 ประการ เช่น การพังธรรมตามกาล มีความอดทน เป็นคนว่าง่าย
สอนง่าย เมื่อเทียบกับหลักการดำเนินชีวิตของอาศรมวานปรีสถ์แล้วพบว่า มีจุดมุ่งหมายที่
คล้ายกัน คือ การแสวงหาความรู้และอุบายวิธีที่จะทำให้หลุดพ้นจากวัฏสงสาร ช่วงวัยนี้จึงเป็น
ช่วงที่มีความสำคัญมาก เพราะเป็นช่วงแห่งการฝึกฝนลูกและตนเอง คือ การฝึกให้ลูกสืบทอด
เจตนารมณ์ของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการฝึกฝนตนเองไปด้วย

อาศรมที่ 4 อาศรมสันยาสิ หลังจากที่ได้เรียนรู้หนทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจาก
วัฏสงสารและได้พากเพียรฝึกฝนปฏิบัติตนตามหนทางที่ได้เรียนรู้มา มีหน้าที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคม
เพื่อจะบำเพ็ญประโยชน์ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ สงเคราะห์ชาวโลก เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีในการ

ดำเนินชีวิตและถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ลูกศิษย์ หลักการในอาศรมสันยาสีมีความสอดคล้องกับการดำรงตนตามมงคลสูตรตอนท้าย 8 ประการ ตามตาราง 5 ดังนี้

อาศรมแบบพราหมณ์	หลักการดำเนินชีวิตในมงคลสูตร
<p>อาศรมที่ 4 อาศรมสันยาสี หลังจากที่ได้เรียนรู้หนทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากวิภวสังสารและได้พากเพียรฝึกฝนปฏิบัติตนตามหนทางที่ได้เรียนรู้มา อาจใช้ชีวิตอยู่ในสังคมเพื่อจะบำเพ็ญประโยชน์ สงเคราะห์ชาวโลก เป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต และถ่ายทอดพรหมวิทยาให้แก่ผู้มีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะหลุดพ้นจากวิภวสังสารต่อไป</p>	<p>31. นำเพ็ญตบะ 32. ประพฤติพรหมจรรย์ 33. เห็นอริยสัจ 34. ทำพระนิพพานให้แจ้ง 35. มีจิตไม่หวั่นไหว 36. มีจิตไม่เศร้าโศก 37. มีจิตไม่ขุ่นมัว 38. มีจิตเกษม</p>

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบอาศรมสันยาสีกับมงคล 8 ประการ

หลักการในมงคล 8 ประการสุดท้าย เมื่อเทียบกับหลักการดำเนินชีวิตของอาศรมสันยาสีแล้วพบว่า มีจุดมุ่งหมายที่คล้ายกัน คือ การเป็นตัวอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตและถ่ายทอดองค์ความรู้แก่ลูกศิษย์

จะเห็นได้ว่า การอธิบายเนื้อหาในมั่งคัลลตที่ปนีสอดคล้องกับหลักอาศรม 4 ของพราหมณ์ ถึงแม้จะเป็นคำสอนของศาสนาที่มีจุดมุ่งหมายต่างกัน เนื่องจากอาศรม 4 โดยเฉพาะสันยาสีที่ปฏิบัติเพื่อสละทางโลก เป็นอิสระจากกิเลสแล้วคืนสู่สภาพเดิมที่เป็นพรหมันตามแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ ส่วนพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมาย คือ การชำระจิตให้หมดจดจากกิเลสแล้วเข้าถึงพระนิพพาน อย่างไรก็ตาม เนื้อหาสาระของคำสอนทั้งสองศาสนา ผู้เขียนเห็นว่า มีลักษณะที่สอดคล้องกันในแง่ของการตั้งเป้าหมายไว้คล้ายคลึงกัน คือ การเข้าถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดในแต่ละศาสนา ส่วนหลักปฏิบัติมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน

ในหลักธรรมในมั่งคัลลตที่ปนี 8 ประการสุดท้าย ซึ่งเป็นหลักธรรมที่สอดคล้องกับช่วงวัยสันยาสี อันเป็นช่วงปัจฉิมวัยที่ได้เผชิญกับโลกธรรมมาแล้ว โดยเฉพาะหลักธรรมในมงคลข้อที่ว่าด้วยจิตไม่หวั่นไหว ในเมื่อถูกโลกธรรมกระทบสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้กับคนในทุกช่วงวัยเมื่อต้องเผชิญกับโลกธรรม

การประยุกต์ใช้หลักธรรมในมังคลัตถที่ปณีเพื่อการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม

หลักธรรมในมังคลัตถที่ปณีที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม ปรากฏอย่างเด่นชัด 3 หลักธรรม คือ 1) ขันติธรรม 2) โยนิโสมนสิการ และ 3) ไตรลักษณ์ ซึ่งอยู่ในการอธิบายมงคลข้อที่ว่าด้วยขันติ และมงคลข้อที่ว่าด้วยอโสกจิต

หลักธรรมข้อที่ 1 ขันติธรรม พระไตรปิฎกอธิบายความหมายของคำว่า ขันติ ไว้ว่า ความอดทน คือ การอดได้ทนได้ เพื่อบรรลุความดีงามและความมุ่งหมายอันชอบ ซึ่งก็คือ ความอดกลั้น ความอดกลั้นเป็นตบะอย่างยิ่ง ในขันติทุกะ แสดงความหมายของขันติไว้ว่า ความอดทน กิริยาที่อดทน ความอดกลั้นความไม่ดุร้าย ความไม่เกรี้ยวกราด ความเข้มแข็งแห่งจิต (อภิ.สง. (ไทย) 34/1348/337.)

ในคัมภีร์อรรถกถา พระอรรถกถาจารย์ได้อธิบายความว่า ขันติ ได้แก่ อธิวาสนขันติ หมายถึง บรรดาธรรมเหล่านั้น คือ ความอด ความทน ความกลั้น ความไม่เดือดดาล ความไม่หุนหันพลันแล่น ความใจเย็นแห่งจิต ดังนี้

1. อดทนต่อความยากลำบาก คือ มีจิตใจเข้มแข็งที่จะทำงานให้
2. อดทนต่อความเจ็บป่วย คือ อดทนต่อความเจ็บป่วยของร่างกายไม่ท้อแท้
3. อดทนต่อความเจ็บใจ คือ อดทนต่อการกระทำที่ผู้อื่นล่วงเกินเรา โต้ตอบด้วยวิธีสันติ
4. อดทนต่อกิเลส คือ อดทนต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มายั่วให้หลงไหล อดทนต่อความโลภ อดทนต่อความโกรธและอดทนต่อความหลง (ที.ปา.อ. (ไทย) 3/2/-/283.)

ความอดทน (ขันติ) เป็นหลักธรรมที่จำเป็นสำหรับคราวที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะทำให้จิตใจเราหันเหไปจากทางที่ดี ดังนั้น จึงควรบำเพ็ญขันติใน 4 สถาน คือ 1. อดทนต่อความลำบาก 2. อดทนต่อทุกขเวทนา 3. อดทนต่อความเจ็บใจ 4. อดทนต่ออำนาจกิเลส

พระสิริมังคลาจารย์ได้รจนากถาว่าด้วยความอดทนไว้ในคัมภีร์มังคลัตถที่ปณีว่า ในอรรถกถาท่านกล่าวไว้ว่า ภิกษุผู้ประกอบด้วยความอดทน คือความอดกลั้นใด ย่อมเป็นผู้ไม่มี

อาการผิดแปลก เป็นประหนึ่งว่าไม่ได้ยิน และเป็นประหนึ่งว่าไม่เห็นบุคคลผู้ด่าอยู่ด้วยอักโกสวัตถุ 1๐ หรือผู้เบียดเบียนอยู่ด้วยการฆ่าและการจองจำเป็นต้น ดุจชั้นติวาที่ตาบสณะนั้น ย่อมทำไว้ในใจโดยความเป็นผู้เจริญ เพราะความไม่มีความผิตยั้งไปกว่านั้น (คณะกรรมการแผนกตำราและวิชาการ, 2558 มังคลัตถที่ปิณีแปล เล่ม 1) และได้ยกนิทานเรื่องชั้นติวาที่ตาบสประกอบเป็นอุทาหรณ์

หลักการข้อที่ 2 โยนิโสมนสิการ โยนิโสมนสิการ เป็นการทำให้ไว้ในใจโดยถูกอุบาย การทำให้ไว้ในใจโดยถูกทาง การนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใฝ่ใจ การทำให้ไว้ในใจ ซึ่งจิตในอนิจจลักษณะ เป็นต้น โดยนัยเป็นต้นว่า ไม่เที่ยง หรือโดยสังฆานุโลมิกญาณ (ม.มู. (ไทย) 12/15/18.)

โยนิโสมนสิการมีความหมายตรงกันข้ามกับโยนิโสมนสิการ ได้แก่ การทำให้ไว้ในใจโดยไม่ถูกอุบาย คือ การทำให้ไว้ในใจโดยไม่ถูกทาง การทำให้ไว้ในใจโดยไม่แยบคาย การทำให้ไว้ในใจโดยผิดทางในสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยง ในสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข ในสิ่งที่ไม่ใช่อัตตาว่าเป็นอัตตา

ในคัมภีร์ชั้นนอร์รกกถาและฎีกาได้ไขความไว้ โดยวิธีแสดงไวพจน์ให้เห็นความหมายแยกเป็นแง่ ๆ ดังต่อไปนี้

1. อุบายมนสิการ การคิดหรือพิจารณาโดยอุบาย คือคิดอย่างมีวิธีหรือคิดถูกวิธี หมายถึง คิดถูกวิธีที่จะให้เข้าถึงความจริง สอดคล้องเข้าแนวกับสัจจะ ทำให้ยังรู้สภาวะลักษณะและสามัญลักษณะของสิ่งทั้งหลาย

2. ปถมนสิการ การคิดเป็นทาง หรือคิดถูกทาง คือคิดได้ต่อเนื่องเป็นลำดับ จัดลำดับได้ หรือมีลำดับ มีขั้นตอน แล่นไปเป็นแถวเป็นแนว หมายถึง ความคิดเป็นระเบียบ ตามแนวเหตุผล

3. การณมนสิการ การคิดตามเหตุคิดค้นเหตุคิดตามเหตุผล หรือคิดอย่างมีเหตุผล หมายถึง การคิดสืบค้นตามแนวความสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย พิเคราะห์สืบสาวหาสาเหตุ ให้เข้าใจถึงต้นเค้า

4. อุปาทกมนสิการ การคิดให้เกิดผล คือใช้ความคิดให้เกิดผลที่พึงประสงค์ถึงถึงการคิดอย่างมีเป้าหมาย ท่านหมายถึง การคิดการพิจารณาที่ทำให้เกิดกุศลธรรม

ลักษณะทั้ง 4 ข้อนั้นได้ความว่า คิดถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผล คิดเร้ากุศล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 255๐: 16)

ในส่วนของโยนิโสมนสิการ พระสิริมังคลาจารย์ได้ใช้นิทานอุทาหรณ์ เรื่องพระเจ้าฆตราช มาประกอบการอธิบายอยู่ในมงคลข้อที่ว่าด้วยอโสกจิต ซึ่งเป็นตัวอย่างของการนำโยนิโสมนสิการมาใช้เมื่อเผชิญกับโลกธรรม

หลักธรรมข้อที่ 3 ไตรลักษณ์ หมายถึง ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป 3 ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความเป็นอนัตตา ในธรรมนิยามสูตร (วิ.ม. (ไทย) 4/2๐-24/27-31.) กล่าวว่า พระพุทธเจ้าจะเกิดขึ้นไม่เกิดขึ้นก็ตาม ไตรลักษณ์สามประการนี้มีประจำโลกอยู่แล้ว พระพุทธองค์เป็นเพียงผู้ค้นพบแล้วนำมาเผยแผ่แสดงให้รู้เท่านั้น ไม่ใช่ธรรมที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติขึ้นเองแต่ประการใด แต่พระพุทธองค์เอามาแจกแจง แบ่งออกเป็น 3 อย่าง ให้เป็นที่ทราบและปรากฏขึ้น คือ 1. อนิจจตา ความเป็นของไม่เที่ยง 2. ทุกขตา ความเป็นทุกข์ 3. อนัตตตา ความเป็นของไม่ใช่ตน

1. อนิจจตา คือ ความไม่เที่ยง ไม่ว่าจะมียัญญวนครอง หรือไม่มีวิญญวนครอง ล้วนไม่หยุดอยู่กับที่ เปลี่ยนแปลงไปได้เรื่อย ๆ ย่อมคร่ำคร่า ทрудโทรมผุพังไปเป็นธรรมดา ขึ้นๆ ลงๆ

2. ทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์ ต้องแตกดับไปเป็นธรรมดา ไม่มีอะไรอยู่ค้ำฟ้า

3. อนัตตตา คือ ความไม่ใช่ตัวตน คือ หาตัวตนแท้จริงไม่ได้ บังคับบัญชาไม่ได้ว่าจงเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ไม่เป็นไปตามความพอใจ (ส.สพ. (ไทย) 18/1/1)

ในเรื่องไตรลักษณ์ พระสิริมังคลาจารย์ ได้อธิบายไว้ในมังคลัตถทีปนี นำเรื่องชนทั้ง 5 มาใช้ประกอบการอธิบายอยู่ในมงคลข้อที่ว่าด้วยอโสกจิตซึ่งสามารถนำมาเป็นตัวอย่างในการพิจารณาไตรลักษณ์ได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป ชันติธรรม โยนิโสมนสิการ และการพิจารณาไตรลักษณ์ สามารถนำมาประยุกต์ใช้โดยนำโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ในการรับมือกับโลกธรรมฝ่ายดี คือ มีลาภ มียศ สุข สรรเสริญ และการนำชันติธรรมและการพิจารณาไตรลักษณ์มาประยุกต์ใช้ในการรับมือกับโลกธรรมฝ่ายเลว คือ หมดลาภ หมดยศ ทุกข์ และนินทา ดังตารางสรุป

<p>โลกธรรมฝ่ายดี</p> <p>1.มีลาภ 2.มียศ 3.สุข 4.สรรเสริญ</p>	<p>โลกธรรมฝ่ายเสื่อม</p> <p>1.หมดลาภ 2.หมดยศ 3.ทุกข์ 4.นินทา</p>
<p>ใช้หลักโยนิโสมนสิการ</p>	<p>ใช้ขันติธรรมและการพิจารณาไตรลักษณ์</p>

องค์ความรู้ใหม่

ในการศึกษาเกี่ยวกับมัจฉลัตถทีปนี ล้วนมีแง่มุมที่ผู้ศึกษานำเสนอแตกต่างกัน ในประเด็นนี้ผู้ศึกษาได้นำเสนอหลักธรรมในมัจฉลัตถทีปนีซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม จากการศึกษา ได้พบหลักธรรมในมัจฉลัตถทีปนี 3 หลักธรรม คือ 1) ขันติธรรม 2) โยนิโสมนสิการ และ 3) ไตรลักษณ์ โดยปรากฏอยู่ในการอธิบายมงคลข้อที่ว่าด้วยขันติและการอธิบายมงคลข้อที่ว่าอโศกจิต พระสิริมงคลจารย์ได้พรรณนาขันติธรรม โดยยกนิทานเรื่องขันติวาทีตาบสมาธิบายประกอบ ส่วนในเรื่องของโยนิโสมนสิการ ท่านได้อธิบายโดยยกเรื่องพระเจ้ามตราขมาเป็นนิทานอุทาหรณ์ และในเรื่องของไตรลักษณ์ ได้นำเรื่องขนทั้ง 5 ที่สามารถใช้เป็นตัวอย่างในการพิจารณาไตรลักษณ์ได้มาประกอบการอธิบาย โดยที่เรื่องราวเหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นแบบอย่างในชีวิตเมื่อต้องเผชิญกับโลกธรรม

สรุป

ในมัจฉลัตถทีปนีปรากฏหลักธรรมที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม 3 หลักธรรม คือ 1) ขันติธรรม 2) โยนิโสมนสิการ และ 3) ไตรลักษณ์ โดยขันติธรรมสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเผชิญกับโลกธรรมฝ่ายเสื่อม กล่าวคือ มีความอดทนอดกลั้นในการเผชิญหน้ากับความเสื่อมลาภ เสื่อมยศ ความทุกข์ และนินทา ส่วนโยนิโสมนสิการสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการเผชิญหน้ากับโลกธรรมฝ่ายดี กล่าวคือ รู้จักวางใจให้ถูกเมื่อประสบกับลาภ ยศ สุข และสรรเสริญ และไตรลักษณ์สามารถนำมาประยุกต์ใช้ทั้งในโลกธรรมฝ่ายเสื่อมและฝ่ายดีเพื่อให้มองเห็นความจริงของโลกได้อย่างประจักษ์ กล่าวโดยสรุป การ

ประยุกต์ใช้หลักธรรมในมั่งคั่งที่ป็นในชีวิตเมื่อเผชิญกับโลกธรรม สามารถประยุกต์ใช้ได้กับโลกธรรมฝ่ายเสื่อมและฝ่ายดี ซึ่งจะเป็นเหตุให้รับมือกับโลกธรรมเหล่านั้นได้อย่างมีสติ โดยไม่ถูกโลกธรรมครอบงำ

เอกสารอ้างอิง

- จุมพล สุยะดี. (2567) ลักษณะเด่นของผลงานวรรณกรรมบาลีของพระสิริมังคลาจารย์. วารสาร มจร.ทริภุชชัยปริทัศน์, 8(2), 384 - 398.
- _____. (2567). คุณค่าของมั่งคั่งที่ป็นในฐานะวรรณกรรมต้นแบบของบาลีในประเทศไทย”. วารสาร มนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 16(1), 61 - 76.
- คณะกรรมการแผนกตำราและวิชาการ. (2555). มั่งคั่งที่ป็น (ปฐม ภาค). (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- _____. (2558). มั่งคั่งที่ป็นแปล เล่ม 1. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- บาลี พุทธรักษา. (2560). ทิปนีล้านนา ที่โดดเด่นในพุทธศตวรรษที่ 21 ของพระสิริมังคลาจารย์ แห่งวิหารสวนขวัญ นวปุระ. ธรรมจักขุ, 101 (12), 68-73.
- พระมหาจุมพล สุยะดี. (2564). ลักษณะเด่นและคุณค่าของผลงานวรรณกรรมบาลีของพระสิริมังคลาจารย์. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- ลิขิต ลิขิตานนท์. (2534). วรรณกรรมพุทธศาสนาเถรวาท. เชียงใหม่: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิโรจน์ อินทนนท์. (2556). “มั่งคั่งที่ป็น” ใน ตามรอยพระสิริมังคลาจารย์ สังฆปราชญ์ ล้านนา. หน้า 154 – 182. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่.
- สมิทธิพล เนตรนิมิตร. (2560). มั่งคั่งที่ป็น: แนวทางการดำรงอยู่แห่งชีวิตที่ยั่งยืน. ใน สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2550). วิชิตตามหลักพุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.

- _____.(2550). ธรรมนุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์สวย จำกัด.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). คำวัด. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียงใหม่.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539).พระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมมอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมมอรรถกถาแปล ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). (2557). ความเข้าใจเรื่องชีวิต. นครปฐม: สาละพิมพ์การ.
- พระประเทือง ขนดีโก (ศรีสมบุญ). (2556). ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของโลกธรรม 8 ตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท. ใน วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- พระมหาเทวินทร์ ครุฑแก้ว. (2543). “การศึกษาพุทธจริยศาสตร์ ศึกษาเฉพาะพุทธจริยธรรมในมั่งคั่งถกที่ปณี”. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.